

OSMANLI DEVLETİ'NDE

ÇOK YÖNLÜ BİR ULEMA AİLESİ:
HOCAZÂDELER

Yazar
Sadık TEZİN

© Copyright 2022

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Bu kitapta yer alan fikirler ve düşünceler yazara ait olup, hiçbir kurum veya kuruluşun görüşünü yansıtmamaktadır. Bu kitap Paylaşılan "Osmanlı Devleti'nde Çok Yönlü Bir Ulema Ailesi: Hocazâdeler" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

ISBN

978-625-8259-69-8

Kitap Adı

Osmanlı Devleti'nde Çok Yönlü Bir Ulema Ailesi: Hocazâdeler

Editör

Prof. Dr. Ömer İŞBİLİR

ORCID iD: 0000-0001-8219-2103

Yazar

Sadık TEZİN

ORCID iD: 0000-0001-8219-2103

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa Tasarımı ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS000000

DOI

10.37609/akya.2260

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖN SÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyılları aşan ayakta kalma becerisi hiç şüphesiz sadece askerî başarılarla anlaşılamaz; bu başarıda aynı zamanda yüksek bir kültür iklimi inşasının rolü de vardır. Söz konusu kültür iklimini oluşturan sayacaklarından biri ise ilmiyedir. İmparatorluğun ihata ettiği coğrafyada yetişen yahut buraya göç eden çok sayıda âlim, mütefekkir ve mutasavvıf gerek kaleme aldıkları eserleri gerekse muhtelif kanallarla toplum nezdindeki temasları ile Osmanlı dünyasına has bir zihnî yapının oluşmasını sağlamıştır. Bu yüksek kültür iklimine ait âlimlerin kayda değer bir kısmının yalnızca dinî ilimler değil aynı zamanda tarih, edebiyat, matematik ve astronomi gibi birden fazla alanda temayüz ettiği görülür. Âlimlerin birikim ve geleneklerini nesilden nesile aktarmaları ise zamanla “ulema ailesi” adı verilen bir grubun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu tezin odak noktasını oluşturan Hocazâde ailesi, Osmanlı coğrafyasında çoğu payitaht İstanbul'da görülen bu ailelerin en önde gelenleri arasında zikredilebilir.

Bu tezde Hocazâde ailesinin, Osmanlı Devleti'ndeki ulema ailelerinin en meşhuru olduğu iddia edilecektir. Meşhur tarihçi Hoca Sâdeddin Efendi ve ailesine atıfla “Hocazade” ismini almakla birlikte Hasan Canzâde ve Hoca Sâdeddinzâde olarak da adlandırılan bu ailenin temayüz ettiği noktalardan birisi ve belki de birincisi, yedi şeyhülislam çıkarmaları ve yaklaşık 35 yıl kaldıkları bu mühim makamı en uzun süre işgal eden aile unvanı almalarıdır. Keza aileden Hocazâde Mehmed Efendi, Osmanlı tarihi boyunca en genç yaşta şeyhülislam olan kişidir. Aileye mensup özellikle ilk altı şeyhülislam, yüzyıllık süre içerisinde (1598-1694) pek çok siyasî, ictimâî ve dinî olayda rol almıştır. Birçok kadı ve müderrisin yetiştiği ailenin ileri gelen simalarından Hoca Sâdeddin Efendi 25 yıl boyunca padişah hocalığı yaparak devlet idaresinde merkezî bir konumda bulunmuştur. Ailenin Osmanlı öncesi bağları da dikkate alınmalıdır. Akkoyunlu ve Safevî saraylarında buldukları süreçte Hafız Mehmed İsfahânî, oğlu Hasan Can ile evvela Şah İsmail yanında Çaldıran Savaşı'na iştirak etmiş, ardından Osmanlı sarayına intisap ettiklerinde Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mısır seferine çıkmışlardır. Öte yandan Hoca Sâdeddin Efendi de Sultan III. Mehmed'in Eğri seferine katılmasını sağlamakla kalmamış, savaş meydanında bir komutan edasıyla savaşı yönlendirmiş ve zaferin kazanılmasında yadsınamaz pay sahibi olmuştur. Ailenin akrabalık

bağları da dikkat çeker; Şeyhülislam Esad Efendi, kızı Âkile'yi Sultan II. Osman ile evlendirmiş ve böylece hanedanla sıhriyet kurulmuştur.

Seferlere katılmanın ötesinde rolleri olan aile padişah iclas ve hal'i, sadrazam tayin ve azli, askerî isyanlar gibi konulara müdahil olmuş, ayrıca bazı dış ilişkilere de müdahil olmuşlardır. Bu tür olaylara müdahaleleri, baba-oğul, abi-kardeş aynı anda yüksek görevde bulunmaları muhaliflerini korkutmuş, zaman zaman da görevden alınmış veya sürgün edilmişlerdir. Bu kadar mühim rol almanın doğal bir sonucu olarak belirli kesimlerin düşmanlıklarını da kazanmışlardır.

Aileyi önemli kılan diğer bir husus ise çeşitli alanlarda eserler kaleme almış olmaları, yüksek İslâm kültürünün oluşumuna katkı sunmalarıdır. Tarihçiliği ile ön plana çıkan Hoca Sâdeddin Efendi, sonraki nesil tarihçilerini etkileyen bir eser bırakmış, torunu Bahâî Mehmed Efendi ise edebî yönü ile temeyyüz etmiştir. Söz konusu şeyhülislamın hemen hepsi üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) şiirler yazmış, hatta bazıları fetvalarını dahi nazım olarak kaleme almıştır. Öte yandan Arapça ve Farsçadan tercümeler yapmış, şerhler yazmış ve birçok ilim ve tasavvuf ehlinin yetişmesine destek vermiş, himaye etmişlerdir.

Çalışmamız Hocazâde ailesini, başlangıcından (XV. yüzyıl) XVII. yüzyılın sonuna kadar muhtelif veçheleriyle ele almaktadır. Bu süreçte üç hanedan dolaşır altı şeyhülislam ve çok sayıda kadıasker ve müderris yetiştiren ailenin tarihî serüveni; siyasî, ictimai, dinî ve ilmî yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dört bölüm olarak tasarlanan tezin birinci bölümünde Hocazâde ailesi efradının doğumları, tahsil hayatları, kariyer yolları, evlilikleri ve şahsiyetlerine dair bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde, ailenin dönemin siyaseti ve olayları içerisindeki rollerine dair bilgilerin yanı sıra başta sultan ve sadrazamlar olmak üzere devrin siyasileriyle münasebetlerine değinilmiş, üçüncü bölümde ise ailenin ilmî ciheti ele alınmaya çalışılmıştır. Kaleme aldıkları eserler, sahip oldukları ilmî hususiyetler ve fikrî yapıları, mensup oldukları ilmî gelenek, etkilendikleri ve etkiledikleri, talebeleri ve destekledikleri kişi ve gruplar ortaya konulmuş, bunun yanı sıra irtibat ve etkileşim içerisinde buldukları ulemanın kimler olduğu, devrin dinî ve ilmî cereyanlarına tepkileri gibi hususlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken hem kendi yazdıkları hem de dönemin eserlerinden faydalanılmıştır. Yine bu bölümde ailenin ilmiye içerisindeki ayrıcalıklı konumuna değinilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise ailenin sahip olduğu vakıf ve mülkler araştırılmış, faaliyet gösterdikleri alanlara işaret edilmiştir. Ailenin XVII. yüzyıldan sonra da devam ettiği, şeyhülislam, kadı, müderris ve ilim adamları çıkarsa da

önceki yüzyıllar kadar ön planda olmadıkları tespit edilmiştir. Bu sebeple araştırmanın zamansal sınırı olarak XVII. yüzyılın sonu, anlamlı bir nokta olarak değerlendirilmiştir.

Bu tez, çok sayıda şahıs ve kurumun katkısıyla ortaya çıkmıştır. Bunların başında, fikir vermesi, yönlendirmesi, sabrı ve anlayışıyla kıymetli katkılar sunan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Ömer İşbilir gelmektedir; müteşekkirim. Keza tez izleme jürimde olan Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Prof. Dr. Filiz Karaca, Doç. Dr. Abdurrahman Atçıl ve Doç. Dr. Zeynep Aycibin'e, özellikle arşiv belgelerinin okunmasında faydalarını gördüğüm Dr. Ü. Filiz Bayram, Dr. Mustafa Öksüz, Arş. Gör. Ramazan Uz'a, İSAM Kütüphanesi'ndeki çalışmalarım esnasında ziyadesiyle yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Nurettin Gemicî'ye, Arapça tercümelelerde her daim yardımını esirgemeyen Sait Kayacı'ya, bölümde bizlere rahat bir çalışma ortamı oluşturan değerli hocam ve bölüm başkanımız Prof. Dr. Fatma Ürekli'ye, çok değerli hocalarım ve mesai arkadaşlarıma, adlarını burada zikredemediğim diğer arkadaşlarıma şükranlarımı sunmak, yerine getirilmesi gereken bir vazifedir. Araştırma ve yazım aşamasında kışın sıcak, yazın ise ferah bir ortam sunan ve âdeta ikinci yuvam olarak benimsediğim İslâm Araştırma Merkezi (İSAM), Osmanlı Arşivi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Bilim ve Sanat Vakfı (BİSAV) idareci ve çalışanlarına teşekkür ederim. Hayatım boyunca maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen, her daim şahsıma güvenen aileme, özellikle de biricik anneciğime teşekkürlerimi arz ederim.

Sadık TEZİN
İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. Tezin Usûlü ve Kaynakları	1
2. Osmanlı'da İlmî Geleneğin Oluşumu	11
3. Osmanlı Devleti'nde Önde Gelen Ulema Aileleri	24

BÖLÜM 1

HOCAZÂDE AİLESİNE BİYOGRAFİK BAKIŞ	29
1.1. Ailenin Kökeni	29
1.2. Hoca Sâdeddin Efendi	34
1.3. Hocazâde Mehmed Efendi	38
1.4. Hocazâde Esad Efendi	43
1.5. Bahâî Mehmed Efendi	49
1.6. Ebûsaid Mehmed Efendi	57
1.7. Ebûsaidzâde Feyzullah Efendi	62
1.8. Ailenin Diğer Üyeleri	68
1.8.1. Hoczâde Sâdeddin Efendi'nin Çocukları	68
1.8.2. Hoczâde Mehmed Efendi'nin Çocukları	77
1.8.3. Hoczâde Esad Efendi'nin Çocukları	77
1.8.4. Bahâî Mehmed Efendi'nin Çocukları	78
1.8.5. Ebûsaid Mehmed Efendi'nin Çocukları	79
1.8.6. Ebûsaidzâde Feyzullah Efendi'nin Çocukları	80
1.8.7. Fatma Ânî	81
1.8.8. Osman Paşa	82
1.9. Ailedeki Evlilikler	82

BÖLÜM 2

AİLENİN SİYASİ HAYATTAKİ ROLÜ/ÖNEMİ VE

SİYASİLERLE MÜNASEBETLERİ	87
2.1. Hoca Sâdeddin Efendi Öncesi	87
2.2. Hoca Sâdeddin Efendi	98
2.3. Hoczâde Mehmed Efendi	141
2.4. Hoczâde Esad Efendi	149
2.5. Bahâî Mehmed Efendi	165
2.6. Ebûsaid Mehmed Efendi	177
2.7. Ebûsaidzâde Feyzullah Efendi	199
2.8. Abdülaziz Efendi	216

BÖLÜM 3

HOCAZÂDE AİLESİNİN İLMİ YÖNÜ VE DÖNEMİN

ULEMASIYLA İLİŞKİLERİ	217
3.1. Hoca Sâdeddin Efendi	219
3.1.1. İlmi Yönü	219
3.1.2. Eserleri	223
3.1.2.1. Tacü't-Tevârîh	223
3.1.2.2. Münşeat	231
3.1.2.3. Risâletü'ş-Şemâliyye	232
3.1.2.4. Kaside-i Sâdi fî'l-Akaid	232
3.1.2.5. Beyzaviye Haşiyesi	233
3.1.2.6. Mir'âtü'l-Edvâr ve Mirkatü'l-Ahbâr	233
3.1.2.7. Abdülkerîm el-Kuşeyrî'nin er-Risâlesi	234
3.1.2.8. Behcetü'l-Esrâr	235
3.1.2.9. Ūşrî'nin el-Emâlî	235
3.1.3. Fetvaları	236
3.1.4. Şairliği ve Şiirlerinden Örnekler	249
3.1.5. Hoca Sâdeddin Efendî'nin Talebeleri	250
3.2. Hoca zâde Mehmed Efendi	254
3.2.1. İlmi Yönü	254
3.2.2. Eserleri	256
3.2.2.1. İbtihacü't-Tevârîh	256
3.2.3. Fetvaları	259
3.2.4. Hoca zâde Mehmed Efendî'nin Talebeleri	260
3.3. Hoca zâde Esad Efendi	261
3.3.1. İlmi Yönü	261
3.3.2. Eserleri	262
3.3.2.1. Divan	262
3.3.2.2. Gül-i Handân	266
3.3.2.3. Kasîde-i Bürde Tahmisi	266
3.3.2.4. Fezâil-i Cum'a Tercümesi	266
3.3.2.5. Şemâil Tercümesi	267
3.3.3. Fetvalar	270
3.3.4. Hoca zâde Esad Efendî'nin Talebeleri	273
3.4. Bahâî Mehmed Efendi	274
3.4.1. İlmi Yönü	274
3.4.2. Edebi Yönü ve Divanı	276
3.4.3. Tasavvufi Yönü	280
3.4.4. Fetvâları	281
3.4.5. Bahâî Mehmed Efendî'nin Talebeleri	283

İçindekiler

3.5. Ebûsaid Mehmed Efendi	284
3.5.1. İlmi Yönü	284
3.5.2. Ebûsaid Mehmed Efendî'nin Talebeleri	286
3.6. Ebûsaidzâde Feyzullah Efendi.....	287
3.6.1. İlmi Yönü	287
3.6.2. Ebûsaidzâde Feyzullah Efendî'nin Talebeleri.....	289
3.7. Hocazâde Abdülaziz Efendi.....	292
3.7.1. İlmi Yönü	292
3.7.2. Eserleri	293
3.7.2.1. Ahlak-ı Muhsinî (Ahlâk-ı Ahmedî) Tercümesi.....	293
3.7.2.2. Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde Tercümesi	294
3.7.2.3. Gül-i Sad-Berg Tercümesi	294
3.8. Safveti Mehmed Efendi	295
3.8.1. İlmi Yönü ve Divançesi.....	295
3.9. Hocazâde Ailesinin Dönemin Ulema ve Üdebasıyla Münasebetleri....	296
3.9.1. Bostanzâde Mehmed Efendi (ö.1598).....	296
3.9.2. Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi (ö.1600)	299
3.9.3. Kınalızâde Hasan Çelebi (ö.1604)	302
3.9.4. Seyyid Lokman (ö.1601).....	302
3.9.5. Tâlikîzâde Mehmed Subhî (ö.1606?)	304
3.9.6. Takıyyüddin b.Abdülkâdir (ö.1601).....	304
3.9.7. Takıyyüddin Er-Râşid (ö.1585)	305
3.9.8. Tevfîk b.Mehmed (ö.1601)	306
3.9.9. Şair Bâkî (ö.1600)	306
3.9.10. Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1628)	308
3.9.11. Mutahhar Efendi (ö. 1625).....	309
3.9.12. Okçuzâde Mehmed Şâhî (ö.1630)	309
3.9.13. Şair Nefî (ö. 1635)	309
3.9.14. Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi (ö.1658)	311
3.10. Ailenin İlmiye İçindeki Ayrıcalıklı Konumu	319
4. BÖLÜM	
HOCAZÂDE AİLESİNİN VAKIF VE MÜLKLERİ	331
4.1. Vakıflar	333
4.2. Mülkler.....	354
SONUÇ	359
KAYNAKLAR	372

KISALTMALAR

A.DVNS.MHM. d	: Bab-ı Asafî Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri
AE. SMHD.II	: Ali Emiri Sultan II. Mahmud Evrakı
AE. SMMD	: Ali Emiri Sultan IV. Mehmed Evrakı
Age	: Adı Geçen Eser
Agm	: Adı Geçen Makale
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed	: Editör
H	: Hicri
HAT	: Hatt-ı Hümayun
Haz	: Hazırlayan
İE. ML	: İbnü'l-Emin Maliye
İE. TCT	: İbnü'l-Emin Tevcihat
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
M	: Miladi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
MF. KTU	: Maarif Nezareti Kütüphanesi-i Umumi
nşr.	: neşir
nr	: Numara
ö.	: ölüm
öte	: Ötekiler
S	: Sayı
s	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
t.y	: Tarih Yok
trc	: tercüme
Ünv	: Üniversite
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vr	: Varak
yay	: yayınlayan
YL	: Yüksek Lisans
ZB	: Zabtiye

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Rumeli Kadaskerliği 7 Numaralı Rûznameçe Defteri.

Osmanlı Arşivi:

A.DVNS.MHM. d. 64/206; 69/285; 72/396.

AE. SMHD.II. 48/3121; SMMD.IV. 1/93/1.

HAT. 1653/78.

İE. ENB. 6/603;.ML.19/1787; TCT. 5/592.1.

MF. KTU. 3/22 (78).

TSMA. d. 5199/1; 6989/1; 7051; e. 214/66; 798/2; 913; 1240/90; 7438/3.

Y.EE. 31/30.3.

ZB. 55/58.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi: VGMA, 633: 202/71.

2. Osmanlı Dönemi Kaleme Alınan Eserler

82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618)-Özet-Transkripsiyon-İndeks ve Tıpkıbasım, Ankara 2000.

Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'-nâmesi (Osmanlı Tarihi [1648-1682]), Haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul 2008.

Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-Müsâmirin- Edirne Tarihi 1360-1650-*, Çev. Ratip Kazancıgil, Edirne 1996.

Abdurrahman Hibri Efendi, *Defter-i Ahbâr (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Haz. Muhittin Aykun, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü YL Tezi, İstanbul 2004.

Abdülkerim Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, Trc. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi, Haz. Mehmet Gün-yüzlü, İstanbul 2003.

Ahmed er-Rûmî el-Akhisârî, *Tütün İçmek Haram Mıdır-Bir Osmanlı Risalesi*, Giriş ve Notlar: Yahya Michot, İstanbul 2015.

Akkaya, Ziya, *Vecihi Devri ve Eseri (1637-1661/1057-1071)*, Ankara Üniv Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Doktora Tezi, Ankara 1957.

Akkuş, Metin, *Nef'i, Sanatı ve Türkçe Divanı*, Atatürk Üniv. SBE Doktora Tezi, Erzurum 1991.

Ali Ufki, *Mecmûa-i Sâz ü Söz*, Haz. Şükrü Elçin, Ankara 2000.

Andelib, *Târih-i Feth-i Üngürüs (Tahlil ve Metin)*, Haz. Aysel Şençoban, İÜEF Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1965.

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000.

Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Sâti' Efendi, Süleyman Besim Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi' (İstanbul Camileri ve Diğer Dinî- Sivil Mi'mârî Yapılar)*, Haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul 2001.

Beyânî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan, Ankara 2008.

Bostanzâde Yahyâ Efendi'nin II. Osman Vak'ası İle İlgili Eseri: Fi Beyân-ı Vak'a-i Sultan Osman (İnceleme Ve Metin), Haz. Ümmühan Akbulut, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi SBE YL Tezi, İstanbul 2017.

Börekçi, Günhan, *Macaristan'da Bir Osmanlı Padişahı-Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi (1596)*, İstanbul 2016.

Crailsheimli Adam Werner, *Padişahın Huzurunda-Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2011.

Çerçi, Faris, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Kühü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri* (3.cilt), Kayseri 2000.

Dâ'i-i Fakir: Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri (Tahkikli Neşir), Haz. Nida Akdoğan Millik, Afyon Kocatepe Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2005.

Kaynaklar

- Defter-i Kütüphan-i Ayasofya*, (Tesis, 1250/1834-35), Dersaadet 1304.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât-Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*-, Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebussu'ud Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı (Fetevâ-yı Ebussu'ud Efendi)*, İstanbul 1998.
- Esad Efendi, *Fetevâ-yı Esad Efendi*, İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, nr. 157.
- Esad Mehmed Efendi'nin Hayatı-Eserleri ve Gülistân-ı Şemâil'i*, Haz. Kevser Torun, MÜ SBE, YL Tezi, İstanbul 2002.
- Fatih Sultan Mehmed, *Atam Dedem Kanunları-Kanunnâme-i Âl-i Osman-*, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2013.
- Fazlullah b. Muhibbullah el-Muhibbî el-Dimaşkî, *er-Rihletânü'r-Rûmiyye ve'l-Mısriyye*, Thk: İmad Abdusselam Raûf, Dimaşk 2012.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları (Menakıb-ı Hünerveran)*, Haz. Müjgan Cunbur, Ankara 1982.
- _____, *Künhü'l-Ahbâr, Dördüncü Rûkn: Osmanlı Tarihi, C. I, Tıpkıbasım*, Ankara 2009.
- _____, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Ankara 1994.
- _____, *Menakıb-ı Hünerveran*, Haz. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, İstanbul 1926.
- _____, *Nushatüs-Selâtin (İnceleme-Sadeleştirme-Metin-Tıpkıbasım)*, Haz. Faris Çerçi, İstanbul 2015.
- _____, *Nusretname*, TSMK H. 1365.
- _____, *Teşrifatname*, Haz. Esra K. Akdaş, MSGSÜ SBE Doktora Tezi, İstanbul 2009.
- Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü 1577-1578, C. II*, Ed. Kemal Beydilli, çev. Türkiş Noyan, İstanbul 2007.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, I. Cilt. I. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 2003.
- Hafız Halil, *Şeyh Bedreddin Menakıbnamesi*, Manzum Çeviri: Mehmet Kanar, İstanbul 2015.
- Hafız Hüseyin Ayyansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, Haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul 1978.
- Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Tarihi, Tahlil, Kaynak Tenkidi, Metin ve İndeks (926/1045-1520-1635), I-II-III*, haz. Şevki Nezih Aykut, Ankara 2004.
- Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l Beyân fî Kavânin-i Âl-i Osmân*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998.
- Hüseyin Tuği *Musibetnâme-Tahlil-Metin ve İndeks-*, Haz. Şevki Nezih Aykut, Ankara 2010.
- Hoca Sâdeddin Efendi, *Fetava/Sâdeddin Muhammed*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi (Şehid Ali Paşa), nr. 2728/1.
- _____, *Tacü't-Tevârih, I-II*, İstanbul 1280.
- _____, *Tacü't-Tevârih, I-V*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992.
- Hoca-zade Mehmed Efendi'nin İbtihâcüt-Tevârih'i*, Haz. Ahmet Akgül, İÜ SBE Doktora Tezi, İstanbul 1995.
- İsâ-zâde Târîhi (Metin ve Tahlil)*, Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 1996.
- İstanbul Ahkâm Defterleri (İstanbul Esnaf Tarihi-I-)*, Proje ve Yay. Yön., Ahmet Kal'a, Yay. Hazırlama Kurulu. Ahmet Tabakoğlu ve öte., İstanbul 1997.
- Kadiasker Atama Ruznâmçelerinden Çivizâde Mehmed Efendi Ruznâmçesi*, Haz. Yasemin Beyazıt, Ankara 2018.
- Kadiasker Mülâzım Ruznâmçelerinden Bostanzâde Mehmed Efendi Defteri*, Haz. Yasemin Beyazıt, Ankara 2020.
- Kâfzâde Fâ'iz'in Zübdetü'l-Eşâr'i*, Haz. Bekir Kayabaşı, İnönü Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Anabilim Dalı Doktora Tezi, Malatya 1997.
- Kantemiroğlu, *Kitâbu 'İlmi'l-Mûsiki 'alâ vechi'l-Hurûfât-Mûsikiyi Harflerle Tesbit ve İcrâ İlminin Kitabı, II*, Haz. Yalçın Tura, İstanbul 2001.

Osmanlı Devleti'nde Çok Yönlü Bir Ulema Ailesi: Hocazâdeler

Kaplan, Mahmut, *Neşâtî Divanı*, İzmir 1996.

Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz Efendi'nin Ravzatü'l-Ebrâr Adlı Eseri (1299?1648) Tahlil ve Metin, Haz. İbrahim Özgül, Atatürk Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum 2010.

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlil ve Metin), Haz. Nevzat Kaya, Ankara 2003.

Kâtib Çelebi, *Fezleke*, Atif Efendi Kütüphanesi, nr. 1914.

_____, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, I-II, Haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016.

_____, *Süllemü'l-Vusûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl*, I, III, IV, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 2010.

Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn An Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, I-V, Trc. Rüştü Balcı, İstanbul 2007.

_____, *Mizani'l-Hakk fi İhtiyari'l-Ahakk*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, Ankara 1972.

Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, I-II, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara 2014.

Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri, Haz. Halil Sahillioğlu, İstanbul 2004.

Lokman b. Hüseyin, *Kıyâfettü'l-insâniyye fi şemâili'l-Osmâniyye* (Transkripsiyon ve Türkçe eviri: Tevfik Cemalürkan ve öte.), İstanbul 1998.

Mehmed Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri- Âyine-i Zurefâ-*, Haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2003.

Mehmed Halife, *Tarihi Gilmanî*, Haz. Ertuğrul Oral, MÜ Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, I, Haz. Ali Haktan ve Diğerleri, İstanbul 1995.

Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2013.

Muhammed b. Sâdeddin, *Fezâilü Yevmi'l-Cumua Tercümesi*, Süleymaniye Ktp. (Hamidiye), Nr. 538.

Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser fi a'yâni'l-karni'l-hâdi 'aşer*, I-IV, Beyrut (t.y).

Mustafa Safâyi Efendi, *Tezkire-i Safâyi (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâidi'l-Eşâr)- İnceleme-Metin- İndeks*, Haz. Pervin Çapan, Ankara 2005.

Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-Tevârihi, I, Haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, Ankara 2003.

Müstakımzâde Süleyman Sâdeddin, *Devhatü'l-Meşayih-Osmanlı Şeyh ül-İslamlarının Biyografileri-*, İstanbul 1978.

_____, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Haz. Mustafa Koç, İstanbul 2014.

Na'imâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, I-VI, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2014.

Nef'i'nin Farsça Divanının Tercümesi, trc: Ali Nihat Tarlan, İstanbul (t.y).

Nef'i Divanı'ndan Seçmeler, Haz. Abdülkadir Karahan, Ankara 1972, s. 134-141.

Nef'i Farsça Divan (Metin-Çeviri), Mehmet Atalay, İstanbul 2019.

Nev'izâde Atâi, *Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmileti'ş-Şakaik, Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, 2. Cilt, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler: Telhisler (1597-1607)*, İstanbul 1970.

Osmanlı Arşivinde Şeyhülislam Fetvaları, Haz. Sinan Çuluk-Yılmaz Karaca, İstanbul 2015.

Özdemir, Mehmet, *Türk Edebiyatında Gülistân Tercümelei Ve 17. Yüzyıl Yazarlarından Hocazâde Esâd Mehmed Efendi'nin Gül-i Handân (Terceme-i Gülistân)'ı*, Gazi Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Ankara 2011.

Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, I-II, Haz. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1991-1992.

Peçuylu İbrâhim, *Târih-i Peçuylu*, I-II, İstanbul 1281-1283.

Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I-III, Haz. Abdülkadir Özcan ve öte., İstanbul 2013.

Reşidüddin Vatvat, *Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü (Gül-i Sad-Berg)*, Çev. Hocazâde Abdülaziz Efendi, Haz. Âdem Ceyhan, İstanbul 2011.

Kaynaklar

- Riyâzî Muhammed Efendi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. Namık Açıkgöz, Ankara 2017.
- Sâbityan, Z., *Esnâd ve Nâmehâ-yı Târihi ve İctimâ'i Devre-i Safeviyye*, Be-Sermâye-i Kitabhâne-i İbn-i Sina, Tahran 1343.
- Sabri Mehmed Şerif Divânî (*İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*), Haz. Hasan Kasır, Atatürk Üniv. SBE YL Tezi, Erzurum 1990.
- Safvetî Mehmet Çelebi Divânçesi*, Haz. Bilal Güzel, Ankara 2018. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklen-ti/58910,safveti-mehmet-celebi-divancesipdf.pdf?0>)
- Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin *Nuhbetüt't-Tevârih ve'l-Ahbârî ve Târih-i Âl-i Osmanî (Metinler, Tahliller)*, Haz. Abdurrahman Sağırlı, İstanbul Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Adnan İnce, Ankara 2005.
- Sarı Abdullah Efendi, *Gazanâme-i Halil Paşa 1595-1623 (Tahlil ve Metin)*, Haz. Meltem Aydın, Ankara 2017.
- Schweigger, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2014.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1008//1563-1600)*, I-II, Haz. Mehmet İpşirli, 1999.
- Silahdar Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, I. Cilt, 1 ve III. Fasikül, (t. y).
- Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme-İnceleme-Metin- (1106-1133-1695-1721)*, Haz. Mehmet Topal, Ankara 2018.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke (1065-Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695) (Tahlil ve Metin)*, Haz. Nazire Karaçay Türkal, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora tezi, İstanbul 2012.
- Sipâhizâde Ahmed'in Gazâvatnâme-i Cezîre-i Girit Ve Zadre (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Haz. Mürvet Arslan, İstanbul 2009.
- Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, I-II, Haz. Dr. Vahid Çabuk, Ankara 1989.
- Solakzâde Tarihi, Sadeleştiren: Vahid Çabuk, Gözden Geçiren ve Yeniden Hazırlayan: H. Halit Atlı, İstanbul 2016.
- Şeker, Mehmet, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Mevâ'idü'n-Nefâis fi-Kavâ'id-i-Mecâlis*, Ankara 1997.
- Şeyh Muhammed Nazmî-Hayatı, Eserleri ve Hediyyetü'l-İhvânî-, Haz. Osman Türer, Ankara Üniv İlahiyat Fakültesi Doktora Tezi, Ankara 1982.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekayîü'l-Fudalâ I-II* (Haz. Abdülkadir Özcan), *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, İstanbul 1989.
- Takiyyüddin b. Abdülkâdir et-Temîmî, *et-Tabakatü's-Seniyye fi Teracimi'l-Hanefiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi (Hamidiye), nr. 00969.
- Takiyyüddin b. Abdülkâdir et-Temîmî, *et-Tabakatü's-Seniyye*, IV, Nşr: Abdülfettâh M. el-Hulv, Riyad 1410 (1989).
- Tarih-i Nihâdî (1b-80a) (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Haz. Hasine Biga, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü YL Tezi, İstanbul 2004.
- Tarih-i Nihâdî (80b-152a) (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Haz. Satiye Büşra Uysal, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü YL Tezi, İstanbul 2004.
- Tarih-i Nihâdî (152b-233a) (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Haz. Hande Nalan Özkasap, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü YL Tezi, İstanbul 2004.
- Tarih-i Silsile-i Ulema*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bölümü, Nr. 2142.
- Taşköprülüzâde İsamuddin Ebu'l-hayr Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâ'id-Devleti'l-Osmâniyye (Osmanlı Bilginleri)*, Çev. Muharrem Tan, İstanbul 2007.
- The Report of Lello Third English Ambassador to the Sublime Porte: Bâbîâlî Nezdinde Üçüncü İngiliz Elçisi Lello'nun Muhtırası* (nşr. ve trc. Orhan Burian), Ankara 1952.
- The Travels of John Sanderson in The Levant (1584-1602)*, Ed. Sir William Foster, London 1931.
- Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadri) Efendi Tarihi I-II*, Haz. Ziya Yılmaz, Ankara 2003.

- Uşşâkizâde es-Seyyid İbrâhîm Hasib Efendi, *Uşşâkizâde Târîhi I-II*, Haz. Raşit Gündoğdu, İstanbul 2005.
- Uşşâkizâde İbrahim Hasib Efendi, *Uşşâkizâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, Haz. Ramazan Ekinci, İstanbul 2017.
- Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkiât-ı Rûz-merre, I*, Haz. Muzaffer Doğan, Ankara 2017.
- _____, *Vâkiât-ı Rûz-merre, II*, Haz. Recep Ahışalı, Ankara 2017.
- _____, *Vâkiât-ı Rûz-merre, III*, Haz. Erhan Afyocu, Ankara 2017.
- _____, *Vâkiât-ı Rûz-merre, IV*, Haz. Mahmu Ak, Ankara 2017.
- Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Osmanlı'nın İhtişamlı Yılları*, Ed. Ahmet Önal-Erhan Afyoncu, Çev: Erendiz Özbayoğlu, İstanbul 2018.
- Yeşilkaya, Kübra, *Şeyhülislâm Hocazâde Esâd Mehmed Efendi'nin Fezâ'il-i Cum'â Adlı Eseri (İnceleme- Metin)*, İstanbul Üniv SBE YL Tezi, İstanbul 2021.
- Zehrimârzâde Seyyid Mehmed Rızâ, *Tezkire-i Rızâ (İnceleme-Metin-Dizin)*, Haz. Gencay Zavotçu, Ankara 2020.

3.Araştırma Eserler

- Adıvar, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1991.
- Ahmed Refik, *Alimler ve Sanatkarlar*, Ankara 1980.
- _____, *Onuncu Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı*, İstanbul 1988.
- Ahmet Refik, *Hoca Sadettin*, İstanbul 1933.
- Akalın, M. Şihabüddin, *Dürrizadeler Ailesi ve Onun Diğer Ailelerle Vücade Getirdiği Sihri Münasebat*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1948.
- Aksoy, Hasan, "Nâzım Mehmed", *DİA*, XXXII, 447-448.
- _____, "Şemseddin Sivasî", *DİA*, XXXVIII, s. 523-526.
- Aktay, Meliha, *Bostan Zadelere*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1950.
- Aktepe, M. Münir, "Esad Efendi, Hocazâde", *DİA*, XI, s. 340-341.
- _____, "İpşir Mustafa Paşa", *DİA*, XXII, s. 375-376.
- _____, "Kemankeş Ali Paşa", *DİA*, XXV, s. 248.
- Aktürk, Turan, *Arab Zade Ailesi ve Onun Diğer Aileler ile Vücade Getirdiği Sihri Münasebetleri*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1948.
- Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309.
- Altınay, Ahmet Refik, *Sokollu*, Yay. Haz. İbrahim Delioğlu, İstanbul 2001.
- _____, *Tarihi Simalar-Tesavir-i Rical*, İstanbul 2011.
- Altuğ, Muhterem, *Kınalı-Zadelere*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1949.
- Alvan, Türkan, *Sultan Murad-ı Sâlis'in Dünyası (Mektupları ve Rüyaları Işığında Bir Derviş Padişahı)*, İstanbul 2021.
- Atçıl, Abdurrahman, *Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Âlimler ve Sultanlar*, İstanbul 2019.
- Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, Ankara 2013.
- Aykut, Nezihi, "Damat İbrahim Paşa", *DİA*, VIII, s. 440-441.
- Balivet, Michel, *Şeyh Bedreddin (Tasavvuf ve İsyan)*, Çev. Ela Güntekin, İstanbul 2011.
- Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, I, İstanbul 2005, s. 389.
- Başar, Serhat, *Eserleri, Fotoğrafları ve Aileleri ile Osmanlı Şeyhülislamı*, İstanbul 2017.
- Bayraktar, Nimet, "Kayıp Yazma Eser Kütüphaneleri", *Nimet Bayraktar'a Armağan*, Ed. Hüseyin Türkmen, İstanbul 2006, s. 297-302.
- _____, "Tanınmamış Bazı Kütüphane Koleksiyonları", *Nimet Bayraktar'a Armağan*, Ed. Hüseyin Türkmen, İstanbul 2006, s. 306-316.
- Beyazıt, Yasemin, *Osmanlı İlimiye Mesleğinde İstihdam (XVI. Yüzyıl)*, Ankara 2014.
- Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984.

- Bilkan, Ali Fuat ve Yusuf Çetindağ, *Şeyhülislâm Şairler*, Ankara 2006.
- Bostan, Nimet, *Ebüs-suud Efendi: (Ecdadı, Evladı ve Akrabaları)*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1950.
- Cansu, Zahide, *Piri Zadelere*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1951.
- Çabuk, Vahid, *Köprülülere*, İstanbul 1988.
- Çavuşoğlu, Mehmet, "Bâki", *DİA*, IV, s. 537-540.
- Çelemoğlu, Şuayip, *Murad Paşa'nın (Kuyucu) Vakfiyeleri ve Vakıf Eserleri*, Pamukkale Üniv, SBE, YL Tezi, Denizli 2015.
- Çıpa, H. Erdem, *Yavuz'u Yaratmak-Osmanlı Dünyasında Saltanat Veraseti, Meşruiyet ve Tarihi Hafıza-*, Çev. Zeynep Rona, İstanbul 2019.
- Çörekçi, Semra, *A Tribute to The Kingly Virtues of Sultan Ahmed I (r. 1603- 1617): Hoca-zâde Abdülaziz Efendi (d. 1618) and His Ahlâk-ı Sultân Ahmed*, İstanbul Şehir Üniv SBE YL Tezi, İstanbul 2012.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: 3, İstanbul 1972.
- Daş, Abdurrahman, *Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin Tarihçiliği ve Münşeatı*, Kayseri 2018.
- Decei, Aurel, "Violenta Disputa Asupra Lui Mihai Viteazul și a Tării Românești între Hogeza Sâdeddin și Muftiul Bostanzade, la 6 aprilie 1596", *Apulum*, XIII [1975], s. 299-313.
- Defter-i Kütüphaneye-i Ayasofya*, (Tesis, 1250/1834-35), Dersaadet 1304.
- Deniz, Şeyma, *Osmanlı'nın Kuruluş Döneminde Bursa'da İz Bırakmış Önemli Bir İlim Adamı Molla Yegân ve Yegânâzâdelere*, Uludağ Üniv. SBE YL Tezi, Bursa 2021.
- Dikilitaş, Şükriye, *Başmaklı Zade Mehmed Efendi ile Ailesi ve Onun Diğer Ailelerle Vucuda Getirdikleri Sıhrî Münasebetler*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1948.
- Doğan, Muhammet Nur, "Esad Efendi, Ebuishakzâde", *DİA*, XI, s. 338-340.
- Dökmeçi, Volkan, *İstanbul'daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*, İÜ SBE Doktora Tezi, İstanbul 2018.
- Durukal, Hikmet, *Şeyhülislam Hoca Sadettin Efendi ve Ailesi*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1948.
- Erensoy, Uğur, *Uşaklı-zadelere Ailesi*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1972.
- Eliaçık, Muhittin, "Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi ve Manzum Fetvâları" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 1* (Aralık 2013), s. 276-285.
- _____, "Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin Manzum Fetvâları II," *International Journal of Language Academy (IJLA)*, C. VII, S. 3 (Sep. 2019), s. 208-213.
- _____, "Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin Manzum Fetvâları III," *International Journal of Language Academy (IJLA)*, C. VII, S. 4 (Dec. 2019), s. 342-348.
- _____, "Şeyhülislam Hoca-zâde Muhammed Efendi'nin Tütün Hakkında Arapça Manzum Fetvâsı", *International Journal of Language Academy*, Volume 9/1, March 2021 s. 292-297.
- Ergin, Ali Şakir, "Hafâci, Şehâbeddin", *DİA*, XV, s. 72-73.
- Emecen, Feridun, "Mehmed III", *DİA*, XXVIII, s. 407-413.
- _____, "Mustafa I", *DİA*, XXXI, s. 272-275.
- _____, "Osman II", *DİA*, XXXIII, s. 453-456.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul 2016.
- Ergun, S. Nüzhet, *Türk Şairleri, III*, İstanbul 1936.
- Erünsal, İsmail E., *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, İstanbul 2020.
- Eyice, Semavi, "Eyüp Sultan Külliyesi", *DİA*, XII, s. 9-12.
- Fleischer, Cornell H., *Tarihçi Mustafa Âli-Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı-*, Çev. Ayla Ortaç, İstanbul 2013.
- Gibb, E.J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi (III-IV-V)*, trc. Ali Çavuşoğlu, Ankara 1999.
- Gökay, Orhan Şaik, *Kâtip Çelebi-Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler-*, Ankara 1982.
- Güldöşüren, Arzu, "Üç Asır İstanbullu Bir Ulema Ailesi: Arabzâdelere", *Divân (Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi)*, 2018/2, s. 27-79.

- Gülen, Nuran, *Şemseddin Fenari ve Ailesi*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1959.
- Gülil, Lamia, *Zembiilli Ali Efendi Ailesi*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1950.
- Gürer, Dilâver, *Abdülkâdir Geylânî-Hayatı, Eserleri, Görüşleri-*, İstanbul 1999.
- İlmiyye Sâlnâmesi (Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislâmlar)*, Haz. Seyit Ali Kahraman ve öte., İstanbul 1998.
- İnalçık, Halil, *Has-bağçede 'Aş u Tarab (Nedimler-Şâirler-Mutribler)*, İstanbul 2016.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II*, İstanbul 2014.
- _____, *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, İstanbul 2016².
- İpekten, Halûk, *Baki-Hayatı, Edebi Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları-*, Erzurum 1988.
- İpşirli, Mehmet, "Dürrizâdeler", *DİA*, X, s. 38-39.
- _____, "Çivizâdeler", *DİA*, VIII, s. 349-350.
- _____, "Ebûsaid Mehmed Efendi", *DİA*, X, s. 281.
- _____, "İdris-i Bitlisi Heşt Behişt'inin Kaynak Değeri: Tâcüttevârih Örneği", *Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bitlis (II. Cilt)*, Ed. Mehmet İnbâşi ve Mehmet Demirtaş, Ankara 2019, s. 49-58.
- _____, "Mustafa Efendi, Bolevi", *DİA*, XXXI, s. 295-296.
- _____, "Mülâzemet", *DİA*, XXXI, s. 537-539.
- _____, "Osmanlı İlmiye Teşkilatında Mülâzemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadıaskeri Mehmed Efendi Zamanına Ait Mülâzemet Kayıtları", *İÜEF Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, X-XI, İstanbul 1981-82, s. 221-231.
- _____, "Taşköprizâde Kemâleddin Efendi", *DİA*, XXXX, s. 152-154.
- _____, "Taşköprizâdeler", *DİA*, XL, s. 154.
- İpşirli, Mehmet, Mustafa İsmet Uzun, "Bahâi Mehmed Efendi", *DİA*, IV, s. 463-464.
- İşbilir, Ömer, "Kuyucu Murad Paşa", *DİA*, XXVI, s. 507-508.
- _____, "Nasuh Paşa", *DİA*, XXXII, s. 426-428.
- Gökâlîp Kâmil, "Dünyada Mevlâna İzleri Bakışında Kıbrıs'ta Mevlevilik Geçiş ve Şimdi", *Dünyada Mevlâna İzleri*, Konya 2010, s. 209-220.
- Kaya, Bayram Ali, "Yahya Efendi, Zekeriyazâde", *DİA*, XXXXIII, s. 245-246.
- Kaya, Nevzat, "Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi", *DİA*, XXIV, s. 381-384.
- Kılıç, Filiz, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair Ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara 1998.
- Kırmacı, Yunus, *Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve Mülâzemet Sistemi*, Pamukkale Üniv SBE, Denizli 2020.
- Köseoğlu, Mehmet A., "İstanbul'da Faaliyet Göstermiş Halveti-Şâbanî Tekkelerinin Günümüzdeki Durumu", *I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Veli Sempozyumu*, C. II, Kastamonu 2012, s. 363-378.
- Kurat, Akdes Nimet, "Hoca Sâdeddin Efendi'nin Türk-İngiliz Münasebetlerinin Tesisi ve Gelişmesindeki Rolü", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara 2010, s. 305-315.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip, "Lâmiyye-i Kelâmiyye". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3 (1954), s. 1-21.
- Kütükoğlu, Bekir, "Lokman b. Hüseyin", *DİA*, XXVII, s. 208-209.
- Majer, Hans Georg, *Vorstudien zur Geschichte der İlmiye im Osmanischen Reich I. Zu Uşakizade, Seiner Familie und Seinem Zeyl-i Şakayık*, München 1978.
- Menemencioğlu, Orhan, *Ebu İshak Zade İsmail Efendi ile Ailesi ve Onun Diğer Ailelerle Vücuda Getirdiği Şhri Münasebat*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1947.
- Meriç, Rıfki Melül, "Osmanlı Devri Türk Musikisi Tarihi Vesikaları", *Musiki Mecmuası*, S. 53, 1952, s. 154-155.
- Mete, Zekai, *Osmanlı Vakıflarında Vakfiye Dışı Uygulamaların Hukukî Gerekçeleri Üzerine Örnek Bir İnceleme: Lefkoşadaki Sadettinzâde Ahmet Efendi Vakfına Mütevellî Tayini*, II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri, s. 389-402.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 2013.

Kaynaklar

- Ocakaçan, Levent Kaya, *Geç 16. ve Erken 17. Yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*, MÜ SBE Doktora Tezi, İstanbul 2016.
- Öngül, Ali, "Tarih-i Cami-i Nuruosmani", *Vakıflar Dergisi*, S. 24 (1994), s. 127-146.
- Özcan, Abdülkadir, "Defterdar Sarı Mehmed Paşa", *DİA*, IX, s. 98-100.
- _____, "Heşt Bihişt", *DİA*, XVII, s. 271-273.
- _____, "İbrahim Paşa, Melek", *DİA*, XXI, s. 335-337.
- _____, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-III (IV. Mehmed'den III. Osman'a 1648-1757)*, Ankara 2018.
- _____, "Solakzâde Mehmed Hemdemi", *DİA*, XXXVII, s. 370-372.
- Özen, Şükrü, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Türk Hukuk Tarihi)*, S. 5, İstanbul 2005, s. 249-378.
- _____, "Teftâzânî", *DİA*, XXXX, s. 299-308.
- _____, "Tütün", *DİA*, XXXXII, s. 5-9.
- Özkul, Ali Efdal, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri (1571-1878)", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, VIII. cilt, 7. Sayı, 2013, s. 459-485.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Müsiki Ansiklopedisi*, I, Ankara 1990.
- _____, *Devletler ve Hânedanlar: Türkiye 1074-1990*, C. 2, Ankara 1969.
- Özvar, Erol, "Tarhuncu Ahmed Paşa", *DİA*, XXXX, s. 20-22.
- Peirce, Leslie L., *Harem-i Hümayun-Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadımlar-*, çev. Ayşe Berktaş, İstanbul 1996.
- Pekolca, Ayşe Necla, *Mevlid*, Ankara 1993.
- Punar, Bünyamin, *Kanun and sharia: Ottoman Land Law in şeyhülislam fatwas from Kanunname of Budin to the Kanunname-i Cedid*, İstanbul Şehir Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul (t.y).
- Salur, Rabia, *Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi'nin Fetva Mecmuası Ve Tahlili*, Sakarya Üniv, SBE YL Tezi, Sakarya 2019.
- Sanal, Haydar, "Çöğür" *DİA*, VIII, s. 37-379.
- Schwarz, Klaus, Gerd Winkelhane, *Hoğa Sa'deddin, Staatsmann und Gelehrter (gest. 1599), und seine Stiftung aus dem Jahre 1614*, Bamberg 1986
- Şeker, Mehmet, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Mevâ'dü'n-Nefâis fi-Kavâ'dil-Mecâlis*, Ankara 1997.
- Skilliter, Susan A., *William Harborne and The Trade With Turkey (1578-1582)*, London 1977.
- Sofuoğlu, Hadi, "İlm-i Sakk ve Debbâgzade Numan Efendi'nin Tuhfetü's-Sükûku", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 35, C. I, İzmir 2012, s. 197-221.
- Stefini, Tommaso, *Seeking redress at the signoria: Ottoman merchants in dispute with the Republic of Venice in the Early Modern Era*, Boğaziçi Üniv SBE YL Tezi, İstanbul 2013.
- Tunçay, Şerafettin, *Çivi Zade Ailesi*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1950.
- Turan, Şerafettin, "Hoca Sâdeddin Efendi", *DİA*, XVIII, s. 196-198.
- Tümer, Yurdagül, *Taşköprülüler Ailesi: Taşköprüzade Ahmet Efendi Hayatı Ve Eserleri*, İÜ Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul 1949.
- Türkçelik, Evrim, *Çiğalazade Yusuf Sinan Pasha y el Mediterráneo entre 1591-1606*, Universidad Autónoma de Madrid, Doktora Tezi, Madrid 2012.
- Uğur, Ahmet, "Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimnâmesi", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Ankara 1980, s. 225-241.
- Uluçay, M. Çağatay, "Mehterhane ve Sazendelere Dair Birkaç Vesika", *Musiki Mecmuası*, S. 45 (1951). s. 23.
- Uludağ, Süleyman, "er-Risale", *DİA*, XXXV, s. 122-123.

- Uzun, Mustafa, "Hilye", *DİA*, XVIII, s. 44-47.
- _____, "Muhammed", *DİA*, XXX, s. 457-459.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilâtı*, Ankara 2014.
- _____, *Osmanlı Tarihi II-III/I-III/II*, Ankara 2011.
- Ünver, A. Süheyl, *İstanbul Risaleleri V*, haz. İsmail Kara, İstanbul 1996.
- Woodhead, Christine, "Okçuzâde Mehmed Şâhi", *DİA*, XXXIII, s. 335-336.
- Yıldırım, Mehmet, *Hoca Sa 'deddin Efendi ve Tarihçiliği*, Erciyes Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Kayseri 1997,
- Yıldırım, Nuran, "Hâyâtizâde Mustafa Fevzi", *DİA*, XVII, s. 16-17.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, "Aziz Mahmud Hüdayî", *DİA*, IV, s. 338-340.
- Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf -Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XII. Yüzyıl)-*, İstanbul 2001.
- Yüksel, Hasan, "Taşra Üniversitelerinde Tarih ve Tarihçilik", *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu-Bildiriler-*, Ed. Mehmet Öz, Ankara 2011, s. 215-226.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, III-IV, Çev. Nilüfer Epçeli, Ed. Erhan Afyoncu, İstanbul 2011.